

2. Hmyrina, S. V. (2016). Selection of the educational vocal repertoire as a component of the professional preparation of the pop singer, *Muzychne mystetstvo v osvitolohichnomu dyskursi* [Musical art in the educational discourse], no. 1, pp. 105–108. (in Ukrainian).
3. Gurkova, O. M. (2016). “Creativity of I. Karabyts in the context of genre and style trends in Ukrainian music of the last third of the twentieth century”. The dissertation of the candidate of Art Studies: 17.00.03, Petro Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, Kyiv, 324 p. (in Ukrainian).
4. Kurkova, I. (2012). Valeriy Antonyuk: “High music will never become massive”, *Slovo Prosvity* [Word of Prosvita], part 2, p.12. (in Ukrainian).
5. Kushniruk, O. (2010). In the perspective – chamber-vocal genre, *Studii mystetstvoznavchi* [Studios of Art], Number 1 (29), Kyiv: IMF, pp. 104–106. (in Ukrainian).
6. Lunina, A. (2013). The chamber format of Yevhen Stankovych’s work: at the crossroads of “picture-landscape visuality”, “film-image” and “new simplicity”, *Aktualni problemy mystetskoï praktyky i mystetstvoznavchoï nauky* [Actual problems of artistic practice and art-science science], Issue 5 (16), Kyiv: Phoenix, pp. 141–147. (in Ukrainian).
7. Silvestrov, V. (2010). *Dozhdat’sya muzyki. Lektsii-besedy. Po materialam vstrech, organizovannykh Sergeem Pilyutikovym* [Wait for the music. Lectures, conversations. Based on materials of meetings organized by Sergey Pilyutikov], Kyiv: Dukh i Litera. (in Russian).

УДК 398.82 (161.2) “.../20”

DOI: <https://doi.org/10.25128/2411-3271.19.1.15>

Лідія Остапчук

<https://orcid.org/0000-0003-1538-4919>

заслужена артистка України, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
ostapchuk@i.ua

Ольга Лаврінчук

<https://orcid.org/0000-0001-5664-6722>

старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
olav2110@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕННИХ ТРАДИЦІЙ ПЕРІОДУ ЗИМОВОГО СОНЦЕСТОЯННЯ ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

У статті досліджено пісенні традиції українців, що супроводжують зимову календарну обрядовість. Окреслено витоки та шляхи розвитку найдавнішого пласту пісенного фольклору з часів середнього неоліту до наших днів. Охарактеризовано причини його виникнення, обумовлені суспільно-економічним прогресом трансформації, та зміну на різних історичних етапах його суспільної ролі. Висвітлено спільні й відмінні риси колядок і щедрівок, їх зв’язок з обрядом та шлях від сакральних-духовних засад у добу неоліту до карнавальної забави в наш час.

Ключові слова: колядка, щедрівка, пісенний фольклор, українські традиції, зимові свята та обряди.

Лидия Остапчук

заслуженная артистка Украины, старший преподаватель
Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

Ольга Лавринчук

старший преподаватель
Винницкий государственный педагогический университет
имени Михаила Коцюбинского

ТРАНСФОРМАЦИИ УКРАИНСКИХ ПЕСЕННЫХ ТРАДИЦИЙ ПЕРИОДА ЗИМНЕГО СОЛНЦЕСТОЯНИЯ ОТ ИСТОКОВ К СОВРЕМЕННОСТИ

В статье исследованы песенные традиции украинцев, которые сопровождают зимние календарные обряды. Очерчено истоки и пути развития самого древнего пласта песенного фольклора со времен среднего неолита до наших дней. Охарактеризовано причины его возникновения, обусловленные общественно-экономическим прогрессом трансформации, изменение на разных исторических этапах его общественной роли. Освещены общие и отличные черты колядок и щедривок, их связь с обрядом и путь от сакрально-духовного начала во время неолита до карнавальной забавы в наши дни.

Ключевые слова: колядка, щедровка, песенный фольклор, украинские традиции, зимние праздники и обряды.

Lidiya Ostapchuk

Senior Lecturer
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubinsky State Pedagogical University
Honored Artist of Ukraine

Olga Lavrinchuk

Senior Lecturer
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubinsky State Pedagogical University

TRANSFORMATIONS OF UKRAINIAN SONG TRADITION OF PERIOD OF WINTER SOLSTICE ARE FROM SOURCES TO CONTEMPORANEITY

In the article authors analyses song traditions of Ukrainians that accompany a winter calendar rites, broadly speaking characterize sources and ways of development the oldest to the layer of song folklore from times of middle neolith to our days, describe reasons of his origin and conditioned by social-economic progress of transformation.

In basis of winter ceremonies that came to us from prehistoric twenty-four hours and accompanied by singing of christmas carol and shchedrivky, celebration in honour of daily luminary, night sky and life-giving force of water lies. Christmas carol, being conceived as musical accompaniment of heathen ritual in honour birth of a Young Sun, today is a decoration and inalienable constituent of christian holiday of Christmas of Rescuer, Son Divine Jesus Christ.

Find shchedrivky only in Ukrainian folklore. Execute them on the Generous evening on the eve of birth of young month. They accompany the ceremony of driving of Goat and Malanka, style an owner, his family, and his states. Execute shchedrivky and on Christening.

Both the maximal closeness of period of their implementation (a moving-off of a sun is in ascending position) unites a christmas carol and shchedrivky and that in a calendar-ceremonial circle they come forward as symbols of magic of annual sunny cycle. However both varieties of calendar-ceremonial folklore are convolute were to different celestial forces, served different ritual actions, and it stipulates the different sacral loading, that is why they have an excellent rhythmic and melodious structure, refrains and offenses. Shchedrivky is more old originally.

Separate group of songs that is executed during winter holidays, the Biblical present christmas carol, that appeared as a result of fight of Christian Church with "heathen" customs and song on evangelic themes that was created and spread clergymen from middle of 18 century. A christmas carol and shchedrivky of pre-christian period lose the primitive value gradually, become entertaining part of christian winter holidays, sacral functions pass to Church.

In a 20 century transformed by christianity, most ancient customs and ceremonies in honour the heavenly bodies of time of neolith, again test aggressive influence. The process of complete loss is completed by them sacral and ritual value.

Ukrainian song traditions of period of winter solstice are a difficult folklore complex, in that there is the united experience, religiously-magic beliefs and high-aesthetic traditions. They passed a way from the sacral-spiritual beginning of time of neolith to carnival fun

Being sight of the Ukrainian spiritual culture, christmas carol and shchedrivky need maintenance, restoration, reconstruction and careful study all the dynamic displays, in fact it is living witnesses of continuity and centuries-old history of the Ukrainian ethnos Simultaneously, as a constituent of modern culture, they live and develop on the laws of present time. Understanding of sources, historical development and processes of their transformation helps to realize the depth of chums of our spirituality, wakes ethnic memory, assists self-knowledge and forming of national consciousness, claim of Ukrainians as deserving all-sufficient European.

Keywords: *Christmas carol, shchedrivka, song folklore, Ukrainian traditions, winter holidays and ceremonies.*

Національне самопізнання – це єдиний правильний шлях повноцінного відродження та розвитку демократичного суспільства, адже на історичній пам'яті нації, збереженні традицій, емоційно-ціннісній оцінці минулого і сучасного ґрунтується національна свідомість, яка є активним чинником соціальних змін і перетворень. Пізнавши саму себе, нація зможе позитивно впливати на довколишній світ, удосконалювати соціальний устрій, своє буття і його сенс, адекватно реагувати на зміну потреб, інтересів, цінностей, переймати досвід, уникати помилок, оздоровлювати суспільство. З цього випливає необхідність вивчення і збереження як матеріальної, так і духовної культурної спадщини, що стала незаперечним фактом для всіх цивілізованих держав світу. Усвідомлення визначальної ролі дослідження і збереження культурного надбання народу є вагомим фактором його національного розвитку.

Системні дослідження українського пісенного фольклору розпочали з другої половини ХІХ століття. Вперше наукове видання українських колядок та щедрівок окремою збіркою здійснив видатний український фольклорист Володимир Гнатюк у Львові 1914 р. в ХХХV і ХХХVІ томах "Етнографічного збірника" [2]. Друге велике видання здійснив у 1965 році відділ фольклористики Інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії імені М. Т. Рильського АН УРСР: "Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року" в серії "Українська народна творчість"; упорядник та автор передмови "Величальні пісні українського народу" О. І. Дей [3]. До збірки увійшли пісенні зразки, зібрані на всій території України протягом майже 150 років. Багато з них були надруковані вперше.

Серед досліджень ХХ століття варто відзначити унікальне 6-томне енциклопедичне видання дослідника української етнографії професора С. Килимника під назвою "Український рік у народних звичаях в історичному освітленні" [9]. Перший том присвячений аналізу пісень зимового циклу. Не можна оминати увагою відомий етнографічний нарис О. Воропая "Звичаї нашого народу", в якому ретельно описано звичаї та обряди різних регіонів України, пов'язані з народним та релігійним календарями [1].

Дослідження новорічної обрядовості українців знаходимо у працях О. Курочкіна [12], Ю. Крутя [11], О. Кожолянка [10], М. Лановик, З. Лановик [13], М. Чумарної [14] та багатьох інших українських науковців. Особливою ґрунтовністю, комплексним характером дослідження з опорою на досягнення етномузикології, логіки, палеопсихології, лінгвістики, археології, історії, етнографії та новими поглядами на походження музики вирізняються наукові праці А. Іваницького [5–8]. Його наукові праці свідчать про вихід українського мистецтвознавства на якісно новий етап розвитку.

Мета статті – проаналізувати пісенні традиції українців, що супроводжують зимову календарну обрядовість, простежити в загальних рисах шлях найдавнішого пласту пісенного фольклору з часів середнього неоліту до нинішніх днів, показати причини його виникнення, обумовлені суспільно-економічним розвитком трансформації, зміну його суспільної ролі на різних історичних етапах, представити народну пісню як форму збереження родової пам'яті українського етносу, що носить ознаки безперервності та свідчить про давні витoki його духовності, глибокі корені історії та культури.

Календарна обрядовість своїми коренями сягає доби неоліту. Дохристиянська релігія мала космогонічне уявлення про світ. Небесні тіла і сузір'я вважали богами, а назви небесних тіл та сузір'їв були іменами богів. Сонце, від якого значною мірою залежав добробут, постійно рухалося небом і обумовлювало господарську діяльність.

Кожний новий виток вічного сонячного коловороту, а з ним і землеробський рік, для наших пращурів розпочинався із зимового сонцестояння та ритуалів на честь народження нового сонця. Вони “відігравали роль “пускових механізмів” ініціальної магії, скерованої на забезпечення успішності чергового землеробського року” [3, с. 18]. За давніми віруваннями, у період зимового сонцестояння в сузір'ї Стрільця (головний давньоруський бог Перун, що метав вогняні стріли) з голови богині Лади, яка була втіленням світла, народжується немовля Божич-Сонце. Саме з того часу походить лексика “Різдво” як символ радості, надії на нове життя. Різдво з глибини віків відзначають багато народів на всіх континентах. Його визнають більшість світових релігій. Православні християни почали святкувати Різдво через 378 років після народження Ісуса Христа.

Наступним святом зимового циклу є народження Молодика – першого молодого місяця після зимового сонцестояння. Йому передує Щедрий вечір, коли з небес спускається бог щедрот, оглядає все суще на землі, чує всі прохання та обдарує згідно заслугами. На землю повертається визволена з підземелля людським сином Черчиком донька богині землі Маяна (Милана, Меланка), провісниця весни, обов'язком якої було “замаяти”, вбрати землю в трави і квіти А ще, за віруваннями наших предків, цієї ночі батько сузір'їв зодіаку, що уособлює небесне світло, Бог-коваль Сварог подарував людям плуг і провів першу борозну як символ єднання небес із землею. В цей період на зоряному небі яскраво сяє сузір'я Оріон, яке наші предки йменували Плугом, або Золотим Плугом. Вшановуючи його, вони виходили на пагорби і під зорями проводили ритуальні дії. Це було свято нічного неба, і святкували його після заходу сонця.

Уночі на дванадцятий день після Різдва праслов'яни вшановували богиню води Дану (Да – вода, На – неня, мати). Вона з'явилася на землі разом з вогнем та світлом під час народження Богинею Ладою Всесвіту, а тепер Бог Ордан, або ще називають його Ярдан (Ярило – Сонце, Дана – Вода), освячує її всюдисущим і всеправедним світлом молодого Божича-Сонця, надає їй сили й чистоти. Вода – дарує землі життя, плодючість, і є запорукою врожаю та добробуту землероба.

Підсумовуючи короткий опис основних витоків української народної пісенної традиції зимового циклу, варто зазначити, що язичницька календарна обрядовість відповідає рухові сузір'їв та небесних тіл. “Наші пращури колись жили у суворій відповідності з космічними ритмами, тому їхні традиції були освячені найперше єдністю з Всесвітом, а не зовнішньою атрибутикою” [14, с. 27]. В основі зимових обрядів, які дійшли до нас з доісторичної доби, лежить вшанування денного світила, нічного неба та життєдайної сили води.

Зимова календарна обрядовість українців, як зрештою і всіх слов'ян, завжди супроводжувалася співом. Упродовж тисячоліть для наших предків колядки та щедрівки асоціювалися зі споконвічними зимовими святами, Різдвом, Щедрим вечором, Водохрещем. Вони зародилися в доісторичну добу, коли головними язичницькими богами праслов'ян були Сварог, Перун, Стрибог, Місяць, Лада, Дажбог та ін., трансформувалися під впливом християнства й, увібравши у себе дух багатьох поколінь, знайшли почесне місце в сучасному святковому календарі.

Перша назва “колядка” у різних трансформаціях трапляється в багатьох слов'янських народів; вона співзвучна зі словами “коло, “календар” (друге похідне від першого) й означає,

що сонце виходить на новий виток спіралі, розпочинається новий календар. Колядки – традиційна назва різдвяних пісень у багатьох народів Європи. Зародившись як музичний супровід язичницького ритуалу на честь народження Молодого Сонця, ці пісні сьогодні є окрасою і невід’ємною складовою християнського свята Різдва Спасителя, Сина Божого Ісуса Христа.

Щедрівки як різновид пісень зимового календаря знаходимо тільки в українському фольклорі. Виконують їх на Щедрий вечір напередодні народження Молодика. Вони супроводжують обряд водіння Кози й Маланки, величають господаря, родину, їхні статки. Виконують щедрівки і на Водохреща.

Сьогодні, співаючи під час зимових свят колядки та щедрівки, мало хто замислюється над тим, чи є між ними якась відмінність і що у них спільного, чи, можливо, це дві різні назви тотожного пісенного матеріалу. В передмові до збірки “Колядки та щедрівки” видатний український фольклорист В. Гнатюк в 1914 році написав: “Доси розріжнювано звичайно дві головні групи: колядки і щедрівки і так друковано їх по різних збірниках. Я усуваю сей поділ як зовсім безпідставний і уважаю обі назви: колядки і щедрівки, за зовсім рівнорядні терміни, з яких перший є чужого, а другий нашого походження” [2, с. 278].

Олександр Потебня, Філарет Колесса, Степан Килимник, а слідом за ними інші науковці також не розмежовували поняття “колядки” та “щедрівки”, вважаючи їх єдиним жанром. Однак у своїй першооснові пісні мали неоднакові походження та функціональну роль. Колядки виконували на Різдво і були присвячені Сонцю, а щедрівки – Місяцю та сузір’ям нічного неба. Щедрування супроводжувалося театральними діями у вигляді водіння “Кози”, “Маланки”, в поєднанні з прокладанням символічної борозни. Зі сказаного випливає, що обидва різновиди календарно-обрядового фольклору хоч і виконували в період зимового сонцевороту, яке “в езотериці є центральним пунктом сакральної космогонії” [8, с. 25], звернені були до різних небесних сил, обслуговували різні ритуальні дії, а це обумовлює різне сакральне навантаження. Як складові близьких, але не тотожних обрядів, вони різняться складочисловою формулою та рефренами. Крім того, О. Знойко в роботі “Міфи Київської землі та події стародавні” стверджує, що культ Місяця давніший від культу Сонця; отже, щедрівки давніші за походженням від колядок [4].

Висловлюючись із цього приводу, А. Іваницький визнавав, що з часом щедрівки, втрачаючи первісне язичницьке значення і набуваючи нове християнське звучання, втратили свої диференційні ознаки. “Спроби дослідників пояснити існування щедрівок як просто “типологічного” різновиду пісень зимового сонцестояння, слід відкинути. Віршова структура *колядок* має складочислову формулу (5+5) з приспіваними різної будови. ...*Щедрівки* мають структуру переважно (4+4) з приспіваними або без них. ...Стабільна структура складочислення й ритміки *колядок* і *щедрівок* свідчить про їх давні *сакральні джерела*” [5, с. 25]. Втраті первісних ознак сприяло нерозуміння відмінності витоків *колядок* і *щедрівок* та їх використання, а також вплив християнської культури, що призвело до десакралізації та поступової контамінації різновидів зимового пісенного фольклору.

Об’єднує *колядки* і *щедрівки* як максимальна близькість періоду їх виконання (початок сонцеруху у висхідному положенні), так і те, що в календарно-обрядовому колі вони виступають “символами *ініціальної магії*” [5, с. 26] річного сонячного циклу.

Наявність нехарактерних для зимової пори весняно-землеробських мотивів породило поширену думку про те, що *колядки* і *щедрівки* виконували навесні, адже саме цієї пори колись давно наші пращури святкували новий рік. При перенесенні початку календарного року на зиму пісні як складова свята перекочували разом з ним, зберігши в собі елементи минувшини. Таке тлумачення весняно-землеробських мотивів у пісенності зимового календаря можна пояснити відсутністю комплексного підходу до бачення даного явища. А. Іваницький стверджує, що подібне розуміння – “наслідок некритичного ставлення “академічно” мислячих дослідників до свідчень, що містяться у текстах. Власне, це типова помилка дослідників-літературознавців” [5, с. 26].

Безперечно, в історії нашого народу був великий період, коли *календарний рік* розпочинався навесні, але *хліборобський рік*, що залежав від певних точок сонцестояння і

перебував у нерозривному зв'язку з космосом, підкорявся вічній спіралі сонячного коловороту. Він брав початок у час зимового сонцестояння, коли в сузір'ї Стрільця народжувалося Молоде Сонце. Саме тоді здійснювали обряди і ритуали ініціальної магії, відповідно звучали колядки та щедрівки як їх невід'ємні символи.

Початок нової ери характерний зародженням змін у світоглядних уявленнях народностей та племен, які населяли територію нинішньої України. Вони стали результатом формування нових суспільних відносин та поширення християнства. Процес був непростий і довготривалий.

Із метою зміцнення Руської держави та своєї влади в ній, князь Володимир у 988 році прийняв хрещення, примусово хрестив своїх підданих і надав християнству статус державної релігії.

Однак нова віра ще кілька століть по тому залишалася надбанням суспільної верхівки, цю віру не сприймали прості люди, оскільки основу їхньої свідомості становили давні вірування й повір'я. Боротьба ідей не була однозначною й одномоментною. Єдиним шляхом гармонізації християнської православної доктрини і язичницької свідомості було адаптування одне до одного.

Епоха протистояння і взаємовпливів старої та нової релігійних систем привела до виникнення такого духовного феномена, як двовір'я. Зважаючи на той факт, що відмінною рисою розвитку народних поглядів є глибока консервативність, активна фаза процесу тривала приблизно з кінця IX до середини XIII ст. У результаті християнство злилося з місцевими традиціями, утворивши своєрідну нову релігію, подібну до тої, що побутувала в минулому.

Двовір'я – яскрава ознака колядок і щедрівок. Свято періоду зимового сонцестояння на честь народження молодого Божича-Сонця поєдналося з величанням народження Сина Божого Ісуса Христа. Воно навіть зберегло свою прадавню назву “Різдво”. Ритуали на честь Місяця та нічного неба злилися зі святкуванням Нового року, вшануванням церковних достойників – Преподобної Меланії і Василя (Уатсиль – Василь – Місяць), а Водохреща отримало ще одну назву – “Богоявлення”. Колядування, щедрування, водіння Кози, Меланки, інші обрядові дії залишаються обов'язковим елементом свят, але дедалі більше стають розважальними, хоча за традицією мають певну магичну властивість. Вони поступово перетворюються на профанну частину християнських зимових свят, сакральні функції відходять до Церкви.

“Будучи творами язичницькими, колядки дуже повільно засвоювали біблійно-християнські елементи, які упродовж довгого часу вкраплювались у давні тексти. Згодом назви язичницьких божеств та інших реалій почали підміняти християнськими. Наприклад, рефрен “Ой Дажьбоже” видозмінився у “Ой, дай, Боже” або “Дай же, Боже”; а “Славен ти є, славен еси, славнее сонечко на небеси” стали виконувати як “Славен ти є, славен еси, славен Господь-Бог на небеси”. Під впливом таких нашарувань коляди, як й інші жанри періоду двовір'я, стали віддзеркаленням тогочасного язичницько-християнського світогляду. В них елементи анімізму поєдналися із християнськими” [13, с. 48].

Пісні змінювали вербальну основу, залишаючи порівняно сталою свою структуру, складочислову формулу, мелодію та прив'язаність до свят зимового циклу.

Окрема група пісень, що їх виконують під час зимових свят, – Біблійні коляди, що виникли як результат боротьби Християнської Церкви з “поганськими” звичаями. “Перемогти вікові традиції, плід тисячолітньої культури – ніхто не спроможний... Отже, християнська церква вирішила висунути свої коляди, цілком релігійного змісту, і цими колядами витиснути старі” [9, с. 104].

У 1798 високоосвічені монахи Почаївської лаври видали “Богогласник”, до якого входили коляди на євангельські теми. Народжені за монастирськими мурами на протигагу “поганським” пісням, вони позбулись язичницьких елементів, а заодно традиційних сталих поетичних і музичних засобів та прийомів. Від прадавніх пісень-мантр діалогічного типу, співаних в унісон, іноді з елементами гетерофонії, мелодії яких не виходили далеко за мовно-інтонаційні межі, вони відрізняються ознаками, що свідчать про зв'язок з європейською музикою. “Коляди на Різдво” – типові зразки народного гомофонно-гармонічного складу, якому притаманні кантова форма, переходи у паралельну тональність, секвентність

мелодичного розвитку, піднесений святковий характер” [7, с. 15]. Біблійні коляди розповсюджували представники духовенства, студенти бурс, семінарій, Києво-Могилянської академії, освічені випускники духовних закладів. І хоча деякі з них (“Нова рада стала”, “Бог Предвічний”, “Небо і земля нині торжествують”) вирізнялися високою художньою якістю, були відомі широкому загалу, і їх виконують дотепер, у широкому вжитку простого люду все ж переважали традиційні колядки і щедрівки, котрі свято оберігали в родинах, вони, ці твори, асоціювалися з пращурами, з рідними звичаями, і їх передавали нащадкам.

XX століття стало для українців періодом пропаганди атеїстичних поглядів. Радянська влада, сповідуючи марксистсько-ленінську ідеологію, філософським підґрунтям якої був діалектичний матеріалізм, завзято боролася з найменшими проявами будь-яких релігійних переконань. Не будучи спроможною заборонити людям вірити та дотримуватися споконвічних дідівських звичаїв, вона стала використовувати їх з метою комуністичної пропаганди й агітації, наповнюючи предковічні форми новим, комуністичним змістом. Трансформовані християнством прадавні звичаї і обряди на честь небесних світил доби неоліту знову зазнали агресивного впливу. Завершувався процес десакралізації та деритуалізації зимових свят.

Після десятиліть цілковитого ігнорування і заборон у 1960-х роках відбувалася спроба відновлення традиції зимового колядування та щедрювання. Давній сакральний ритуал перетворював на елемент радянського способу святкування Нового року. Ватаги яскраво вбраних у національні строї колядників поруч з Дідом Морозом та Снігуронькою або й без них вітали людей з Новим роком. До репертуару подібних гуртів добирали колядки та щедрівки величального спрямування. З них ретельно вичищали навіть натяк на християнські вірування, створювали нові тексти, вітального, часто жартівливого характеру, мелодії, в намаганні відповідати тодішнім естетичним смакам і модним тенденціям, змінювалися, гармонізувалися за невластивими для жанру законами, перетворюючись у похідний культурний продукт. Так святкування Різдва пройшло шлях від сакрального-духовних засад доби неоліту до карнавальної забави.

Давні різдвяні традиції, не спотворені радянською дійсністю, зберігалися переважно в селянських родинах. Від батьків до дітей передавали стародавні пісні, звичаї, вітаючи зі святами родичів, сусідів, друзів і знайомих, співати колядок та щедрівок. Це явище народного побуту було таким самим природним і невимушеним, як неписане сільське правило вітатися з усіма, хто зустрічався дорогою. Частина колядок та щедрівок, трансформувалися і втративши первинну магічну функцію, відійшла від канонічних зразків, набула рис розважальності, жартівливості, ознак сьогодення і перейшли до дитячого фольклору.

У другій половині XX століття серед інтелектуалів зросла зацікавленість витоками культури, активізувався процес збору та вивчення фольклору. Науковці, викладачі, музиканти, мистецтвознавці, вчителі, сільська інтелігенція записували пісні, музику, казки, легенди, звичаї, публікували їх, використовували у власній творчості. Такий інтерес, у свою чергу, сприяв усвідомленню широким загалом та й самими носіями фольклору значущості для сьогодення прадавнього духовного спадку.

Пісні зимового циклу збереглися до наших днів завдяки соціалізуючій, комунікативній та естетичній функціям. Найпопулярніші з них, такі як славнозвісний “Щедрик”, “Нова рада стала”, “Добрий вечір тобі, пане господарю”, “Ой сивая та і зозуленька” звучать під час свят в оселях, громадських місцях, із ЗМІ в різних інтерпретаціях. Їх традиційно виконують узимку, але вони не обов’язково є частиною обряду. Та й ніхто зі широкого загалу не переймається питанням, колядка це чи щедрівка. Нині ще можна віднайти поодинокі реліктові зразки з первинними ознаками жанру, однак багато таких, що містять сплетіння властивостей колядок, щедрівок, біблійних пісень і навіть фрагментів сучасної модерної культури. Процес контамінації та новотворення – явище цілком закономірне в традиційному зимовому пісенному фольклорі й залежить від об’єктивних обставин. Головною причиною є повна десакралізація обрядових символів, глобалізація, інформатизація, зміни в свідомості й уявленнях про довколишній світ та людину.

Хоча зимові обряди, трансформувалися у явище народного мистецтва і розваги, збереглися як традиція, що втратила своє сакральне-магічне значення, до різдвяно-новорічних

свят нині поволі повертаються первинні елементи: духовність, культ роду, прашчурів, сім'ї, господарства, традиції пошанування рідних та гостей. Прадавня українська пісенна традиція відроджується не тільки на побутовому рівні, а й як похідний вторинний продукт у вигляді різдвяних концертів, вистав, фестивалів, різноманітних святкових масових дійств.

Українські народні пісенні традиції періоду зимового сонцестояння – складний фольклорний комплекс, в якому поєднані досвід, релігійно-магічні вірування та високоестетичні традиції. Пройшовши горнило історії, вони є живими свідками безперервності й незнищенності українського етносу. Розуміння витоків, історичного розвитку та процесів їх трансформування допомагає усвідомити глибину коренів нашої духовності, будить етнічну пам'ять, сприяє самопізнанню і формуванню національної свідомості, утвердженню українців як гідної самодостатньої європейської нації.

Будучи пам'яткою етнічної духовної культури, що прийшла з доби неоліту, колядки і щедрівки потребують збереження, реставрації, реконструкції та ретельного вивчення в усіх своїх динамічних проявах. Одночасно вони як складова сучасної культури живуть і розвиваються за законами сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ : Оберіг, 1993. 590 с.
2. Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Етнографічний збірник. Вид. Етнографічна комісія НТШ. Львів, 1914. Т. 35–36. С. 269–446.
3. Дей О. І. Величальні пісні українського народу. Колядки та щедрівки. Зимові обрядова поезія трудового року. Київ : Наукова думка, 1965. С. 9–40.
4. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. Науково-популярна книга для старшого шкільного віку / Передмова В. Коломійця. Київ : Молодь, 1989. 304 с : іл.
5. Іваницький А. І. Основи логіки музичної форми (проблеми походження музики). Навчальний посібник. Київ : Альтпрес, 2003. 312 с.
6. Іваницький А. І. Український музичний фольклор. Підручник для вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2004. 320 с.
7. Іваницький А. І. Український обрядовий фольклор західних земель. Вінниця : Нова книга, 2012. 624 с.
8. Іваницький А. І. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненнями та коментарями): Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–IV рівнів акредитації. Вінниця : Нова книга, 2008. 520 с.
9. Килимник С. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні: в 6 т. Т. 1 : Зимовий цикл. Київ : АТ “Обереги”, 1994. 400 с.
10. Кожолянко О. Зимові обрядові пісні українців Буковини – щедрівки. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології : збірник наукових праць*. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Кафедра історії стародавнього світу, середніх віків та музеєзнавства. Чернівці–Вижниця : Черемош, 2011. Вип. 1. С. 149–156.
11. Круть Ю. З. Величання і побажання в обрядовій поезії слов'ян. *Розвиток і взаємовідношення жанрів слов'янського фольклору*. Київ : Наукова думка, 1973. С. 90–91.
12. Курочкін О. В. З ранньої історії європейських балів-маскарадів. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18 (2). С. 26–31.
13. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська народна творчість : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2006. 591 с.
14. Чумарна М. Золотий Дунай. Символіка української пісні. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 264 с.

REFERENCES

1. Voropai, O. (1993). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyi narys*. [Customs of our people], Kyiv: Oberig. (in Ukrainian).

2. Hnatiuk, V. (1914). *Koliadky i shchedrivky. Etnografichnyi zbirnyk* [Christmas carols and shchedrivky. Ethnographic collection]. Published by the Ethnographic Commission of the Shevchenko Scientific Society, Lviv, Vol. 35–36, pp. 269–446. (in Ukrainian).
3. Dei, O. I. (1965). *Velychalni pisni ukrainskoho narodu. Koliadky ta shchedrivky. Zymova obriadova poeziia trudovoho roku*. [Majestic songs of the Ukrainian people. Christmas carols and shchedrivky. Winter ceremonial poetry of labour year], Kyiv: Naukova dumka, pp. 9–40. (in Ukrainian).
4. Znoiko, O. P. (1989). *Mify Kyivskoi zemli ta podii starodavni* [The myths of Kyiv land and the events of ancient times], Scientific-popular book for senior school age. Foreword by V. Kolomiets], Kyiv: Molod. (in Ukrainian).
5. Ivanytskyi, A. I. (2003). *Osnovy logiki musychnoi formy (problemy pohodzhenniia muzyky). Navchalnyi posibnyk*. [The foundations of the logic of musical form (problems of the origin of music)]. Tutorial, Kyiv: Altpres. (in Ukrainian).
6. Ivanytskyi, A. I. (2004). *Ukrainskiy musychniy folklore. Pidruchnyk dlia vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Ukrainian musical folklore. Textbook for Higher Educational Institutions], Vinnytsia: Nova knyha. (in Ukrainian).
7. Ivanytskyi, A. I. (2012). *Ukrainskyi obriadovyi folklor zakhidnykh zemel*. [Ukrainian ritual folklore of the western lands], Vinnytsia: Nova knyha. (in Ukrainian).
8. Ivanytskyi, A. I. (2008). *Khrestomatiia z ukrainskoho muzychnoho folkloru (z poiasnenniamy ta komentariamy)* [Textbook of Ukrainian musical folklore (with explanations and comments)], A manual for higher education institutions of culture and arts of the I–IV levels of accreditation, Vinnytsia: Nova knyha. (in Ukrainian).
9. Kylymnyk, S. (1994). *Ukrainskyi rik u narodnikh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni: v 6 t.* [Ukrainian year in folk customs in historical illumination: in 6 vol.], Vol. 1: the Winter cycle, Kyiv: AT “Oberehy”. (in Ukrainian).
10. Kozholyanko, O. (2011). Winter ceremonial songs of Ukrainians of Bukovyna – shchedrivky, *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkeolohii y etnolohii: zbirnyk naukovykh prats* [Questions of ancient and medieval history, archeology and ethnology: collection of scientific works], Chernivtsi Yu. Fedkovych National University, Department of History of the Ancient World, Middle Ages and Museology. Chernivtsi–Vyzhnytsya: Cheremosh, Iss. 1, pp. 149–156. (in Ukrainian).
11. Krut, Yu. Z. (1973). Celebration and wishes in the ceremonial poetry of the Slavs, *Rozvytok i vzayemovidnoshennya zhanriv slovyanskoho folklore* [Development and interrelation of genres of Slavic folklore], Kyiv: Naukova dumka, pp. 90–91. (in Ukrainian).
12. Kurochkin, O. V. (2012). From the early history of European balls-masquerade *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku* [Ukrainian culture: the past, modern, ways of development], Iss. 18 (2). pp. 26–31.
13. Lanovyk, M. B. and Lanovyk, Z. B. (2006). *Ukrainska narodna tvorchist: Navchalnyi posibnyk* [Ukrainian folk art: Textbook], Kyiv: Znannia-Pres. (in Ukrainian).
14. Chumarna, M. (2007). *Zoloty Dunai. Symbolika ukrainskoi pisni* [Gold Danube. Symbolics of the Ukrainian song], Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. (in Ukrainian).